

»DA NE ČINITE TO ŠTO BUDETE HTJELI.« (Gal 5, 17)

Mario CIFRAK, Zagreb

Sažetak

Izvornost ovoga rada ogleda se u rješavanju sintaktičkog problema u Gal 5, 17. Problem hipotakse je dvostruk: 1) namjerna rečenica: da ne činite to (ὅνα μὴ ταῦτα ποιῆτε) i 2) hipotetička relativna rečenica: što budete htjeli (ὅ ἐὰν θέλητε). O namjernoj rečenici ovisi eventualna hipotetička rečenica za budućnost. Budući da se nalazimo u parenetskom dijelu poslanice Galaćanima (5, 13 – 6, 10), onda je sigurno da Pavao potiče Galaćane da ne čine što budu htjeli. Ovo njihovo htijenje odnosi se zapravo na ponovno služenje počelima svijeta, tj. želju da budu pod Zakonom, kako to nalazimo u doktrinarnom dijelu poslanice (4, 9.21). Pavao ponovno objašnjava da to znači vraćanje u prijašnju situaciju prije nego li su spoznali Boga, odnosno on njih (usp. Gal 4, 9). Tu situaciju objašnjava Pavao pozivom na život po Duhu, a ne na ugađanje požudi tijela, jer se Duh i tijelo jedno drugomu protivi (usp. Gal 5, 16-17). Stoga vraćanje Zakonu znači ugađanje požudi tijela. Zato valja izabrati život po Duhu jer njegovo suprotstavljanje tijelu smjera k tome da ne činite to što budete htjeli. Onomu koji je rođen po duhu nemoguće je učiniti da se vrati pod Zakon jer je po Zakonu dijete obećanja (usp. Gal 4, 21.28-29).

Ključne riječi: Duh, tijelo, htjeti, elementi svijeta, Zakon, obećanje.

0. Problem

Problem ovoga retka iz poslanice Galaćanima proizlazi iz čitanja ὅ ἐὰν θέλητε. Naime riječ je o relativnoj rečenici pogodbenog značenja¹, a naši prijevodi (usp. Rupčić, Duda – Fućak) prevode kao da bi bila riječ o normalnoj relativnoj rečenici, tj. »te niste kadri činiti ono što hoćete« ili »da ne činite što hoćete«. Iz ova dva primjera vide se i drugi sintaktički problemi: kako shvatiti ὅνα μὴ? Posljedično ili namjerno?

¹ Protiv »the subjunctive with the indefinite relative«. Usp. J. LAMBRECHT, »The Right Things You Want to Do. A Note on Galatians 5,17d«, *Bib* 79 (1998) 521 n. 26.

1. Kontekst

Gal 5,17 dio je perikope Gal 5,16-25, a ova čini parenezu Gal 5, 13 – 6, 10.² Sama perikopa 5, 16-25 djeljiva je još po Mussneru na 5, 16-18; 5, 19-21 i 5, 22-25.³ O čemu je riječ u Gal 5, 16-18? »Hodanje«⁴ pod vodstvom Duha isključuje bojazan (οὐ μή)⁵ od vršenja požude tijela. Tijelo i Duh žude jedno protiv drugoga. Protive se jedno drugome. Ali ako ste Duhom vođeni, niste pod Zakonom. Ne biti pod Zakonom znači ne vršiti požudu tijela. Pozitivno gledano: ako ste pod Zakonom postoji sigurnost vršenja požude tijela. Ne sankcionira li Zakon djela tijela (usp. Gal 5, 19-21)? To upravo znači osloboditi se Zakona, tj. ne činiti djela tijela, koja on sankcionira.

2. Gal 5,17

Izvrstan pregled novijih egzegetskih studija s obzirom na redak *in examine* daje J. Lambrecht, »The Right Things You Want to Do. A Note on Galatians 5, 17d«, *Bib* 79 (1998) 515-524. Iz samoga naslova »Ispravne stvari koje želite činiti ...« vidljivo je koje čitanje ovoga egzegetski vrlo teškog retka autor odabire. Ovo čitanje pokušao je korigirati J. J. Kilgallen.⁶ On prilazi ovom problemu »iz uže perspektive, od sintakse«⁷.

2.1. Sintaksa Gal 5,17

Hipotetička relativna rečenica ἂν ἐὰν θέλητε (što budete htjeli) sintaktički ovisi o rečenici koja počinje s ἵνα μη (da ne), a ova ο ἢ γὰρ σαρκὶ ἐπιθυμῶν κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός, ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις ἀντίκειται (Jer tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela. Doista, to se jedno drugomu protivi). Koje su posljedice takvoga čitanja za egzegezu?

² Usp. F. MUSSNER, *Der Galaterbrief* (HTKNT; Freiburg – Basel – Wien 2002) 364.374.395. Usporedi i nelogičnost: 5,16-26 i 5,26 – 6,6.

³ Usp. F. MUSSNER, *Der Galaterbrief*, 374.379.384.

⁴ Usp. Z. I. HERMAN, *Liberi in Cristo*. Saggi esegetici sulla libertà dalla Legge nella Lettera ai Galati (Roma 1986) 166-167.

⁵ Usp. A. MUSIĆ – N. MAJNARIĆ, *Gramatika grčkoga jezika* (Zagreb 1961) § 471 bilj. 1c.

⁶ Usp. J. J. KILGALLEN, »The Strivings of the Flesh ... (Galatians 5,17)«, *Bib* 80 (1999) 113-114.

⁷ »from a narrower perspective, that of syntax«. Usp. J. J. KILGALLEN, »The Strivings«, 113.

2.2. Egzegeza

Gal 5,16 isključuje vršenje požude tijela, ako hodimo pod vodstvom Duha.⁸ Redak 17 možemo ovako šematizirati:

Jer (γάρ) tijelo žudi protiv Duha,
a Duh protiv tijela,
ta (γάρ) to se jedno drugomu protivni

Γάρ daje razlog, obrazloženje isključenja vršenja požude tijela, tj. »hodanja« pod vodstvom Duha. S kojom namjerom ili s kojom posljedicom?⁹

Da ne činite to (ἵνα μὴ ταῦτα ποιήτε) – Pavao se ponovno obraća Galaćanima, odabire 2. lice množine. Kad nam je dao obrazloženje isključenja vršenja požude tijela, koje se protivni Duhu, a i Duh njemu, tj. uvjerio nas u važnost odabira »hodanja« pod vodstvom Duha, Pavao dodaje: »da ne činite to što budete htjeli«. »Što budete htjeli« (ἃ ἐὰν θέλητε), riječ je o hipotetičkoj relativnoj rečenici eventualnoga futurskog oblika.¹⁰ To je posebni-prospektivni slučaj.¹¹ Što hoće Galaćani činiti? Na odgovor upućuje pokazna zamjenica »to« (ταῦτα) koja se odnosi na htijenje Galaćana o kojem se govori u Gal 4,9 i 4,21.

2.2.1. Gal 4,9

Galaćani žele (θέλετε) opet ponovno (πάλιν ἄνωθεν) robovati nemoćnim i bijednim počelima. Koja su to počela (στοιχεῖα)? U Gal 4,3 govori se o počelima svijeta (τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου), kojima, dok bijasmo maloljetni robovasmo. Kontekst retka, tj. Gal 4,1-7, govori da se božansko posinjenje čovjeka stvarno ostvaruje kada Bog, u punini vremena, šalje vlastitog Sina i daje dar Duha.¹² Osim

⁸ Usp. također J. LAMBRECHT, »The Right«, 520.

⁹ Herman misli da to nije važno. usp. Z. I. HERMAN, *Liberi*, 168 n. 426: »in fine dei conti sembra irrilevante, perché in ambedue i casi il risultato definitivo è lo stesso: il credente non fa quello che vorrebbe«.

¹⁰ Usp. također A. VANHOYE, *Lettera ai Galati*. Nuova versione, introduzione e commento (Milano 2000) 136. No poteškoća je hrvatskoga prijevoda što se u njemu gubi ova »eventualnost« kako mi reče u diskusiji o ovom retku mr. sc. A. Čepulić. Osim futura II. »što budete htjeli« mogao bi stajati i svršeni prezent »što ushtjednete«.

¹¹ Usp. E. G. HOFFMANN – H. VON SIEBENTHAL, *Griechische Grammatik zum Neuen Testament* (Riechen²1990) § 282a.

¹² Usp. U. VANNI, »Galati (Lettera ai)«, *Nuovo Dizionario di teologia biblica* (Cinisello Balsamo²2001) 562.

na dar posinstva kontekst Gal 4, 1-7 je »usredotočen [i] na slobodu od Zakona«¹³. U Gal 4,3 riječ je o prošlosti, o situaciji do dolaska Sina Božjega.¹⁴ Tada robovasmo počelima svijeta. Dolazak Sina Božjega imao je za cilj da otkupi podložnike Zakona (usp. Gal 4,4-5).¹⁵ Podložnici Zakona su Židovi, koji u isto vrijeme robovahu i počelima svijeta. Znači li to da i Zakon spada među počela svijeta? U očima Židova tim počelima robovahu pogani; Galaćani prije obraćenja (usp. Gal 4,9). Kako Pavao može izjednačavati Židove i pogane? Zakon su Židovi dobili od anđela preko posrednika (usp. Gal 3,19; usp. također Dj 7,53). Pavao želi time naglasiti inferiornost Zakona s obzirom na obećanje.¹⁶ Zakon nije dao Bog sam¹⁷, a obećanje jest (usp. Gal 3,18)¹⁸. Galaćani su prije (τότε), dok još nisu poznavali Boga, služili bogovima koji po naravi to nisu (usp. Gal 4,8), ali sada (νῦν δέ), kad su spoznali Boga – zapravo, kad je Bog spoznao njih – vraćaju se tomu (usp. Gal 4,9).¹⁹ Povratak služenju bogovima odnosi se u konačnici na ponovni povratak pod Zakon.²⁰ Imamo dvije različite situacije, židovsku i pogansku. Za Židove je obećanje (ἐπαγγελία), pa Zakon, a s obzirom na pogane vrijeđi samo obećanje, kojim je Abraham obdaren (usp. Gal 3,17-18). Imenicu ἐπαγγελία nalazimo u Gal 3,14 kao »obećanje Duha« (τὴν ἐπαγγελίαν πνεύματος). Terminologija obećanja dolazi i u rr. 16. 17. 18. 19. 21. 22. 29:

16 τῷ δὲ Ἀβραάμ ἐρρέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι καὶ τῷ σπέρματι αὐτοῦ. οὐ λέγει, Καὶ τοῖς σπέρμασιν, ὡς ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ὡς ἐφ' ἑνός, Καὶ τῷ σπέρματι σου, ὅς ἐστιν Χριστός.

Abrahamu su rečena **obećanja** i potomku njegovu. Ne veli: i potomcima kao o mnogima, nego kao o jednomu: I potomku tvojem, koji je Krist.

¹³ Usp. Z. I. HERMAN, »Marijanski prizvuk u poslanici Galaćanima 4,4? Egzegetski teološko-povijesni upitnik«, *O kraljevstvu nebeskom – novo i staro* (FS. B. Duda; Zagreb 2001) 281.

¹⁴ Usp. također J. LAMBRECHT, »Abraham and His Offspring. A Comparison of Galatians 5,1 with 3,13«, *Bib* 80 (1999) 535.

¹⁵ »Bog je onaj koji šalje svoga Sina i svoj Duh (Gal 4,4,6; Rim 8,3) s dvostrukom namjerom da oslobodi čovjeka iz vlasti grijeha (Gal 4,4; Rim 8,3) i da ga adoptira za baštinu (Gal 4,7; Rim 8,17).« Usp. B. A. DE CAMPOS SAMPAIO, »La nozione di ΚΑΗΡΟΝΟΜΟΣ nelle lettere paoline ai Romani e ai Galati«, *RivB* 52 (2004) 38.

¹⁶ Usp. F. MUSSNER, *Der Galaterbrief*, 247.

¹⁷ »He also echoes a contemporary Jewish belief that law was given to Moses by angels, not by Yahweh himself; see the LXX of Deut 33:2; *Jub* 1:27-29; Josephus, *Ant.* 15.5.3 §136. cf. Acts 7:38; Gal 3:19; Heb 2,2. For the use of this idea in the later rabbinic tradition, see Str-B, 3.554-56.« Usp. J. A. FITZMYER, *The Acts of the Apostles. A New Translation with Introduction and Commentary* (New York – London – Toronto – Sydney – Auckland, 1998) 385-386.

¹⁸ Usp. A. M. BUSCEMI, »Il rapporto Legge-Promessa in Gal. 3,15-18«, *Studia Hierosolymitana III*. Nell'Ottavo Centenario Franceseano (1182 – 1982) (SBFCM 30; Jerusalem 1982) 146.

¹⁹ Drugačije A. STANDHARTINGER, »'Zur Freiheit... befreit'? *Hagar im Galaterbrief*«, *ET* 62 (2002) 293-294.

²⁰ Opširnije o tome M. VIDOVIĆ, »Abrahamov lik u argumentiranju spasenja po vjeri u poslanici Galaćanima«, *Bogoslovska smotra* 73 (2003) 564.

- 17 τοῦτο δὲ λέγω· διαθήκην προκεκυρωμένην ὑπὸ τοῦ θεοῦ ὁ μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη γεγονώς νόμος οὐκ ἀκυροῖ εἰς τὸ καταργῆσαι τὴν ἐπαγγελίαν.
Ovo kažem: Savez koji je Bog valjano sklopio ne obeskrepljuje Zakon, koji je nastao četiri stotine i trideset godina poslije, i ne dokida **obećanje**.
- 18 εἰ γὰρ ἐκ νόμου ἡ κληρονομία, οὐκέτι ἐξ ἐπαγγελίας· τῷ δὲ Ἀβραάμ δι' ἐπαγγελίας κεχάρισται ὁ θεός.
Doista, ako je baština po Zakonu, nije po **obećanju**. A Abrahamu je Bog po **obećanju** darovao.
- 19 Τί οὖν ὁ νόμος; τῶν παραβάσεων χάριν προσετέθη, ἄχρις οὗ ἔλθῃ τὸ σπέρμα ᾧ ἐπηγγελται, διαταγεῖς δι' ἀγγέλων ἐν χειρὶ μεσίτου.
Čemu onda Zakon? Dometnut bijaše poradi prekršaja dok ne dođe potomak kojem je **obećano**; sastavljen je po anđelima preko posrednika.
- 21 Ὁ οὖν νόμος κατὰ τῶν ἐπαγγελιῶν [τοῦ θεοῦ]; μὴ γένοιτο. εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζῶποιοῦν, ὅπως ἐκ νόμου αὐτῶν ἦν ἡ δικαιοσύνη.
Zar je dakle Zakon protiv **obećanja** Božjih? Nipošto! Jer da bijaše dan Zakon koji može oživljavati, pravednost bi doista proizlazila iz Zakona.
- 22 ἀλλὰ συνέκλεισεν ἡ γραφή τὰ πάντα ὑπὸ ἁμαρτίαν, ἵνα ἡ ἐπαγγελία ἐκ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ δοθῇ τοῖς πιστεύουσιν.
Ali je Pismo sve zatvorilo pod grijeh da **obećanje** po vjeri u Isusa Krista bude dano onima koji vjeruju.
- 29 εἰ δὲ ὑμεῖς Χριστοῦ, ἄρα τοῦ Ἀβραάμ σπέρμα ἐστέ, κατ' ἐπαγγελίαν κληρονόμοι.
Ako li ste Kristovi, onda ste Abrahamovo potomstvo, baštinici po **obećanju**.

Riječ je o obećanjima (rr. 16 i 21) i o obećanju (17, 18, 22 i 29), odnosno o glagolu »obećati« koji je u perfektu pasivnom (r. 19). Obećanja su Božja (τοῦ θεοῦ; r. 21), kako to potvrđuju još i glagoli u pasivu: »bijahu rečena« (ἐρρήθησαν; r. 16) i »je obećano« (ἐπήγγελλται; r. 19). Sadržaj obećanja je baština (ἡ κληρονομία; r. 18), pravednost (ἡ δικαιοσύνη; r. 21) i Duh (πνεῦμα; r. 14).²¹

Sinovi Abrahamovi su oni od vjere (usp. Gal 3, 7-8)²²: 7 Γινώσκετε ἄρα ὅτι οἱ ἐκ πίστεως, οὗτοι υἱοὶ εἰσιν Ἀβραάμ. I dalje nastavlja u r. 8: προῖδοῦσα δὲ ἡ γραφή ὅτι ἐκ πίστεως δικαιοὶ τὰ ἔθνη ὁ θεός, προεπηγγέλισατο τῷ Ἀβραάμ ὅτι Ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πάντα τὰ ἔθνη· (A Pismo, predviđevši da Bog po vjeri opravdava pogane, unaprijed navijesti Abrahamu: U tebi će blagoslovljeni biti svi narodi). Tako da bi bilo pogrešno shvatiti blagoslov svih naroda kao svojevrsnu nagradu za Abrahamovu vjeru, nego Pavlova argumentacija vidi blagoslov naroda

²¹ Usp. J. LAMBRECHT, »Abraham«, 532.

²² Usp. S. VIRGULIN, »Abramo«, *Nuovo Dizionario di teologia biblica* (Cinisello Balsamo 2001) 9.

u opravdanju.²³ U r. 9 upozorava J. Lambrecht²⁴ na blagoslov naroda »s vjernim Abrahamom« (σὺν τῷ πιστῷ Ἀβραάμ), dok u prethodnom retku nalazimo taj blagoslov »u tebi (tj. Abrahamu)«, i time pokazuje da ne samo da Abraham vjeruje nego je i sam blagoslovljen kao i narodi i za njega je blagoslov isto što i pravednost.

Povratak Galaćana počelima znači podlaganje Zakonu, dakle nečemu što je inferiornije od obećanja. Obećanje, po kojemu se i pogani imaju spasiti, univerzalno je. Zakon sužava obećanje i stoga postaje samo privremen dok ne dođe potomstvo komu je namijenjeno obećanje (usp. Gal 3, 19). R. L. Brawley²⁵ opisuje odnos Zakona i obećanja sociološki, vremenski i funkcionalno. *Sociološki* gledano znači da dolazak Zakona pravi razliku između Izraela i naroda, tako da živjeti »židovski« odvaja Židove i pogane (usp. Gal 2, 14). *Vremenski i funkcionalno* gledanje na Zakon podrazumijeva susljedni i komplementarni odnos obećanja i Zakona. Dolazak Zakona ima diakronski odnos s obećanjem. Zakon je »an intermediate augmentation«²⁶ Božjeg obećanja blagoslova dometnut poradi prekršaja (usp. Gal 3, 19). Diakronski odnos je i takav da u tom procesu ostvarenja Abrahamovog obećanja Krist mijenja funkciju Zakona. To je anticipirano u Gal 2, 19 gdje se Pavao drži mrtvim za Zakon tako da je njegova prijašnja funkcija završila. Prije Krista Zakon je bio nadziratelj²⁷ onih koji su bili pod njim zatvoreni, tj. »mi«, Pavao i Židovi (usp. Gal 3, 19.23-24). Još treba naglasiti da se stanje zatvorenosti pod Zakonom stavlja u kategoriju »počela« kao nečeg poganskog (usp. Gal 4, 3.9). Stoga je Pismo (ἡ γραφή) sve zatvorilo pod grijeh, i Židove i pogane da se, po vjeri u Isusa Krista, obećano dade onima koji vjeruju (Gal 3, 22). U čemu je to obećano?

2.2.2. Gal 4, 21

Ovo je obećanje Božje pravim potomcima Abrahamovim: slobodni kršćani, sinovi nebeskoga Jeruzalema (usp. Gal 4, 21-31).²⁸

Dvije žene Abramove simboliziraju dva Saveza; jedna je slobodna, a druga je ropkinja (usp. Gal 4, 22-31). Obećanje i Savez. Zakon ne obeskrjepljuje

²³ Usp. J. LAMBRECHT, »Abraham«, 526.

²⁴ Usp. J. LAMBRECHT, »Abraham«, 526.

²⁵ Usp. R. L. BRAWLEY, »Contextuality, Intertextuality and the Hendiadic Relationship of Promise and Law in Galatians«, *ZNW* 93 (2002) 106.

²⁶ »međupovećanje«: usp. R. L. BRAWLEY, »Contextuality«, 106.

²⁷ »U recima 24-25 Pavao shvaća odgovornost ‚nadziratelja‘ (παιδαγωγός) vjerojatno ne pedagoški u pozitivnom smislu nego samo restriktivno, u svakom slučaju provizorno.« usp. J. LAMBRECHT, »Abraham«, 534.

²⁸ Usp. U. VANNI, »Galati«, 562.

Savez, i ne dokida obećanja (usp. Gal 3,17).²⁹ Galaćani hoće (θέλοντες) biti pod Zakonom (ὑπὸ νόμου), a čini se da ga ne čuju (usp. Gal 4,21). Izričaj »pod Zakonom« (ὑπὸ νόμου) nalazimo još u Gal 3,23; 4,4.5; 5,18; Rim 6,14.15, te u 1 Kor 9,20. Što se tiče poslanice Galaćanima A. Standhartinger³⁰ ovaj izričaj »pod Zakonom« (ὑπὸ νόμου) vidi u Gal 3,15 – 4,5 kao vremenski i prostorno ograničeno stanje. To je stanje maloljetnika koji trebaju pedagoga (παιδαγωγόν); kao takav odgojitelj Zakon je postojao za »nas« (usp. Gal 3,24). Tako dugo dok su svi bili maloljetni bili su pod skrbnikom i nadzirateljem (usp. Gal 4,2). Ali sada, budući da su se pojavili Krist i Pistic, personifikacija vjere, postali su punoljetni. Time Pavao kazuje da su se Galaćani i njihovi protivnici vratili u stanje maloljetnosti. I odmah ih moli da slušaju Zakon. U kom smislu shvatiti ovu drugu upotrebu »Zakona«? U drugom slučaju Zakon nalazimo s određenim članom³¹ (usp. Gal 3,10.12.13.19.21.24; 5,3.14; 6,2; Rim 2,14.15.18.20.23.26.27; 3,19bis.21; 4,15.16; 7,1.2.3.4.5.6.7.12.14.16.21.22.23bis; 8,2.3.4.7; 10,5; 1 Kor 9,8.9; 14,21.34; 15,56). Taj Zakon odnosi se na Pismo (γέγραπται)³², koje oni ne čuju (οὐκ ἀκούετε). Kod Pavla ovaj glagol slušanja ima osobitu važnost kao pretpostavka za vjeru (usp. Rim 10,14.16.17).³³ Pismo treba dakle govoriti o vjeri, a ne o Zakonu.³⁴ Evo o čemu govori Pismo u Gal 4,22: ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας (da je Abraham imao dva sina, jednoga od ropkinje i jednoga od slobodne). Abrahamov sin, koji je rođen od ropkinje, rođen je »po tijelu« (κατὰ σάρκα), a onaj od slobodne je »po obećanju« (δι' ἐπαγγελίας). Ovdje se sukobljuju »tijelo« i »obećanje«. Izričaj »po tijelu« išao bi u pravcu zarobljavanja ljudske egzistencije i taj život po tijelu očituje onda svoju promašenost u »djelima tijela« (usp. Gal 5,19).³⁵

²⁹ Usp. A. M. BUSCEMI, »Il rapporto«, 145-146.

³⁰ Usp. A. STANDHARTINGER, »Zur Freiheit«, 293.

³¹ »Pavao 'kad ... želi govoriti o Tori kao proroštvu ili objavi upotrebljava *ho nomos* s članom'«. Usp. Z. I. HERMAN, *Liberi*, 82. Usp. također M. VIDOVIĆ, »Abrahamov«, 565.

³² Usp. D. ZELLER, »Paulus und das Gesetz des Mose«, *Welt und Umwelt der Bibel* 6/2 (2001) 67: »Da, Pavao može upotrijebiti Zakon kao *Pismo* koje svjedoči Božju pravednost protiv Zakona kao norme djelovanja (Rim 3,21; Gal 4,21 i sl.)«.

³³ Usp. G. SCHNEIDER, »ἀκούω«, EWNT I, 129.

³⁴ »Ali ovo negativno vrednovanje zakona kao sistema spasenja alternativnog Kristu ne priječi Pavlu da posegne za biblijskim tekstovima kao proročkim navještajem ili obećanjem koje se ispunja u Kristu. Zato on može reći da se 'pravednost Božja', ona koja se dobiva po vjeri u Isusa Krista, očituje bez posredništva 'zakona', ali je 'svjedoče zakon i proroci' (Rim 3,21)«. Usp. R. FABRIS, »La Scrittura in Paolo e nelle comunità paoline«, *La Bibbia nell'antichità cristiana*. I. Da Gesù a Origene (Bologna 1993) 100.

³⁵ Usp. Z. I. HERMAN, »Poimanje tijela i tjelesnosti u teološkoj antropologiji apostola Pavla«, *Svesci* 70-73 (1991) 99.

Obećanja³⁶ dana Abrahamu proširena su na njegovo potomstvo (potomka); ovaj singular se odnosi samo na jednu osobu, na Krista (Gal 3, 16). Zato samo po vjeri u Krista se ulazi u posjed naviještenih dobara i postaje se baštinikom obećanja (usp. Gal 3, 29).³⁷ To znači da su kršćani sinovi slobodne, sinovi nebeskoga Jeruzalema, sinovi obećanja »po Izaku« (κατὰ Ἰσαάκ) koji je rođen »po Duhu« (κατὰ πνεῦμα).³⁸ To potvrđuje i činjenica da se djelima tijela suprotstavlja »plod Duha«³⁹ (usp. Gal 5, 22). Krist nas je otkupio od prokletstva Zakona, da u njemu na pogane dođe blagoslov Abrahamov: da obećanje, Duha primimo po vjeri (usp. Gal 3, 13-14). To je situacija kršćana. Izričaj »po Duhu« dolazi i u Rim 8, 4.5.

2.2.3. Gal 5, 16

U Rim 8, 4 dolazi kao i u Gal 5, 16 glagol »hodati« (περιπατεῖν) uz izričaj »Duhom; po Duhu« (πνεύματι; κατὰ πνεῦμα). Usporedimo ova dva retka:

Gal 5,16: πνεύματι περιπατεῖτε καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς οὐ μὴ τελέσητε
Duhom hodite pa nećete ugadati požudi tijela

Rim 8, 4: ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν
ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα
da se pravednost Zakona ispuni u nama koji ne hodamo po tijelu nego po Duhu

U oba retka glagol περιπατεῖν dolazi u kombinaciji s imenicom »Duh« (πνεῦμα). U Rim 8, 4 on se još odnosi i na imenicu »tijelo« (σὰρξ). U Gal 5, 16 nalazimo izričaj »požuda tijela« (ἐπιθυμίαν σαρκός). Tako da pojmovi πνεῦμα i σὰρξ u ova dva retka dolaze kiastički raspoređeni:

Gal 5,16: πνεύματι περιπατεῖτε	×	ἐπιθυμίαν σαρκός
Rim 8, 4: μὴ κατὰ σάρκα περιπατοῦσιν		ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα

Hodanju pod vodstvom Duha suprotstavlja se hodanje pod vodstvom tijela, tj. vršenje požude tijela. Hodanje pod vodstvom Duha vodi k ispunjenju »pravedno-

³⁶ »Vidjevši da se u Gal 3,15sl. ἐπαγγελίαι [obećanja] dana Abrahamu praktički poistovjećuju s διαθήκη, ne može se isključiti da i u 4, 21sl. Pavao želi misliti na njih (usp. δι' ἐπαγγελίας, r. 23b; ἐπαγγελίας τέκνα, r. 28).« Usp. Z. I. HERMAN, *Liberi*, 65.

³⁷ Usp. S. VIRGULIN, »Abramo«, 9. B. A. DE CAMPOS SAMPAIO, »La nozione«, 24.

³⁸ Usp. također R. L. BRAWLEY, »Contextuality«, 116.

³⁹ »... Duh ne znači prvotno božansku osobu u čovjeku (i to!), nego objedinjenu, ostvarenu osobnost, nepodijeljeni ja, ...« usp. Z. I. HERMAN, »Poimanje«, 99.

sti Zakona« (τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου; Rim 8, 4). Ispunjenje je moguće po onome što je učinio Krist (usp. Rim 8, 3; 2 Kor 5, 21; Gal 3, 13).⁴⁰

Rim 8, 5 dio je mislene cjeline Rim 8, 5-8.⁴¹ Izričaju »po Duhu« (κατὰ πνεῦμα) suprotstavlja se opet »po tijelu« (κατὰ σάρκα). Oba ova izričaja karakteriziraju i glagol »misliti« (φρονέω)⁴², tako da oni koji su κατὰ πνεῦμα misle κατὰ πνεῦμα, odnosno koji su κατὰ σάρκα i misle κατὰ σάρκα. U rr. 6 i 7 suprotstavlja Pavao »težnju tijela« (τὸ φρόνημα τῆς σαρκός) i izričaj »težnja Duha« (τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος) po učinku, a to su »smrt« (θάνατος) i »život i mir« (ζωὴ καὶ εἰρήνη). Smrt i život se isključuju, no kao »težnja Duha« koja se suprotstavlja smrti navodi se i mir. Zašto? Jer težnja je tijela protivna Bogu, zakonu se Božjem ne podvrgava, a i ne može (usp. Rim 8, 7).⁴³ Pozitivno gledano u svjetlu ove rečenice znači da se težnja Duha ne protivi Bogu, podvrgava se zakonu Božjem i može mu se podvrći (usp. Rim 8, 2). Zakon Duha života u Kristu Isusu oslobodi »te«⁴⁴ zakona grijeha i smrti. Zakon Božji kojemu se podvrgava težnja Duha može biti samo zakon Duha života u Kristu Isusu. Čini se da je presudni izričaj »u Kristu Isusu«. Što je to učinio Isus Krist da nas pomiri s Bogom?

2.2.4. Gal 3, 13

Gal 3, 13 donosi što nalazimo i u Rim 8, 3 te 2 Kor 5, 21. Usporedimo te tekstove:

Gal 3, 13: Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρως τοῦ νόμου γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρως, ὅτι γέγραπται, Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου,
Krist nas otkupi od **prokletstva Zakona**, postavši **za nas prokletstvom** – jer pisano je: Proklet je tko god visi na drvetu –

⁴⁰ Usp. K. KERTELGE, »δικαίωμα«, EWNT I, 809-810.

⁴¹ »R. 5 s γάρ se nadovezuje na r. 4. Γάρ dolazi u našem kontekstu već tri puta i slijedi još dva puta u rr. 6. 7b. Zatim slijede povezivanja s δέ, četiri odnosno pet puta. Ovo gomilanje vezničkih čestica daje naslutiti da ih ne treba shvaćati uvijek u punom značenju, γάρ dakle nema uvijek točno obrazlažući smisao, a δέ uvijek točno suprotni smisao, nego eventualno imaju opći spajajući smisao. Ovdje naravno treba γάρ bez sumnje shvatiti u obrazlažućem smislu.« Usp. H. SCHLIER, *Der Römerbrief* (HTKNT; Freiburg – Basel – Wien 2002) 244 bilj. 18.

⁴² »Obilježavajuće za to je Rim 8, 5-8 (usp. također vezu s φρόνημα 8, 6sl.). Ovisnost o Sarx i Pneuma određuje cijelog čovjeka i time njegovo cjelokupno razmišljanje i stremljenje.« Usp. H. PAULSEN, »φρονέω«, EWNT III, 1050.

⁴³ Usp. također R. BERGMEIER, »Welche Bedeutung kommt dann dem Gesetz zu?«, TZ 59 (2002) 44.

⁴⁴ O varijantama vidi B. M. METZGER, *A Textual Commentary on the Greek New Testament*, (Stuttgart 1994) 456.

Rim 8, 3: τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί,

Uistinu, **što** je bilo **nemoguće Zakonu**, jer je zbog tijela onemoćao, Bog je učinio: poslavši Sina svoga u obličju grešnoga tijela i s obzirom na grijeh, osudi grijeh u tijelu

2 Kor 5, 21: τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη θεοῦ ἐν αὐτῷ.

Njega koji ne okusi grijeha Bog **za nas grijehom** učini da mi budemo pravednost Božja u njemu.

Nalazimo najprije »prokletstvo« Zakona (usp. Gal 3, 13). Od »prokletstva« nas je otkupio Krist postavši sam »prokletstvom«⁴⁵ za nas. To se dogodilo na križu. Po Zakonu je proklet svaki koji visi na »drvetu«, to je, naime, dio smrtne kazne koja je sustigla prijestupnika (usp. Pnz 21, 21-23).

»Nemoć« Zakona dolazi zbog »tijela« (usp. Rim 8, 3). A to što nije mogao Zakon učiniti, učinio je Bog koji je poslao svoga Sina i koji je s obzirom na (πᾶ ρί)⁴⁶ grijeh osudio grijeh.⁴⁷ »Grešno tijelo« (σὰρξ ἁμαρτίας)⁴⁸ je »obličje« (ὁμοίωμα)⁴⁹ u kojem je došao Božji Sin. On nije poznao grijeha (usp. 2 Kor 5, 21), ali ga je Bog učinio grijehom da mi budemo pravednost Božja u njemu. Pavao prvi spaja Isusovo nepoznavanje grijeha s njegovom smrću kao vlastitim izborom.⁵⁰ Stoga Pavao »djelima Zakona« suprotstavlja »vjeru u Isusa Krista« zbog njegove vjernosti koju je pokazao u svojoj smrti za nas (usp. Gal 2, 16). Zakon je, dakle, u službi prokletstva, tijela, odnosno grijeha. Po Kristu, Sinu Božjemu, smo toga

⁴⁵ »Krist je po Zakonu u situaciji prokletstva, ali to ne znači da se njegov osobni odnos s Bogom može definirati tom riječju. On, na što nas upućuje apstraktna imenica, nije bio osobno proklet od Boga, nego je uzeo na sebe stanje zakonskog prokletstva, upravo ono stanje koje pogađa kriminalce. Njegovo prokletstvo nije osobno, nego je ὑπὲρ ἡμῶν – za nas.« Usp. M. VIDOVIĆ, »Abrahamov«, 552.

⁴⁶ »zbog« prevodi I. DUGANDŽIĆ, *Bog – sve u svemu*. Odnos Krista i Boga u Pavlovoj teologiji. Egzegetsko-teološka studija o strukturi teologije apostola Pavla (Zagreb 1996) 107.

⁴⁷ Usp. M. ADINOLFI, »L'invio del Figlio in Rm 8, 3«, *Il Verbo uscito dal silenzio*. Temi di cristologia biblica (Roma 1992) 99.

⁴⁸ »Grešno tijelo« znači upravo ovo: ranjivog pojedinca ali nipošto ranjenog. Odatle proizlazi da Isus, koji nije bio rob grijeha jer je živio u svijetu ali ne za svijet, može biti predstavljen bez razlike s dvije sinonimne rečenice kao poslanik ,u obličju grešnoga tijela« (Rim 8, 3) i kao postavši ,ljudima sličan« (Fil 2, 7)«. usp. M. ADINOLFI, »L'invio«, 108.

⁴⁹ Usp. M. ADINOLFI, »L'invio«, 107.

⁵⁰ Usp. J. MURPHY-O'CONNORE, »Gal 2:15-16a: Whose Common Ground?«, *RB* 108 (2001) 384-385.

oslobođeni. Oslobođeni smo Zakona. Ispunjenje »pravednosti« Zakona, pravednosti Božje nije u njemu, nego u Kristu, Sinu Božjemu.⁵¹ Slično nalazimo i u Gal 3,21b: εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὅπως ἐκ νόμου αὐτοῦ ἦν ἡ δικαιοσύνη (Jer ako je dan Zakon koji može oživljavati, pravednost bi doista proizlazila iz Zakona). Ne znam možemo li se složiti s tvrdnjom R. Bergmeiera: »Posve razumljiv izričaj Gal 3,21b, koji odgovara Rim 8,3, trebao bi zabraniti svakom egzegeti da govori u pavlovskom kontekstu o Zakonu kao putu spasenja koji je došao u Kristu do svoga kraja«⁵².

Gal 3,21b: εἰ γὰρ ἐδόθη νόμος ὁ δυνάμενος ζωοποιῆσαι, ὅπως ἐκ νόμου αὐτοῦ ἦν ἡ δικαιοσύνη
Jer ako je dan Zakon koji može oživljavati, pravednost bi doista proizlazila iz Zakona

Rim 8,3: τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἠσθένει διὰ τῆς σαρκός, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμφας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινεν τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί,
Uistinu, što je bilo **nemoguće Zakonu**, jer je zbog tijela onemoćao, Bog je učinio: poslavlši Sina svoga u obličju grešnoga tijela i s obzirom na grijeh, osudi grijeh u tijelu

Prema Gal 3,21b bi pravednost bila iz Zakona, ako je on dan za oživljavanje. R. Heckl⁵³ vidi u pozadini ovog retka aluziju na Pnz 6,24-25. Taj tekst donosi bolje razumijevanje argumentacije koju nalazimo u Gal 3,21-25. Naime Gal 3,22 spominje Pismo (ἡ γραφή), a to je baš Pnz 6,24-25 koji govori o životu i pravednosti na temelju držanja zapovijedi. Na temelju tog Pisma dolazi Pavao na ideju da Zakon oživljuje. Ključan je stoga glagol »oživljavati« (ζωοποιέω) koji se još pojavljuje u Rim 4,17; 8,11; 1 Kor 15,22.45; 2 Kor 3,6. Bog je onaj koji oživljuje mrtve, koji oživljuje i naša smrtna tijela po Duhu svome, u Kristu će biti svi oživljeni (usp. Rim 4,17; 8,11; 1 Kor 15,22). I Duh je onaj koji oživljuje, a slovo ubija (usp. 2 Kor 3,6)⁵⁴. Pravednost treba tražiti, dakle, u Bogu ili u Duhu. Ono što je bilo nemoguće Zakonu, učinio je Bog da se pravednost ispuni u nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu (usp. Rim 8,3-4). Pravednost se ispunja ukoliko živimo po Duhu. Pravednost Božja je u Kristu (usp. 2 Kor 5,21). Dakle, da bude-mo pravednost Božja u Kristu moramo živjeti po Duhu. Na nama se ta pravednost

⁵¹ Usp. također M. KARRER, *Jesus Christus im Neuen Testament* (Göttingen 1998) 122: »Kristologija si uzima obrednu kategoriju okajničke žrtve samo osobno usmjerenu i modificiranu.«

⁵² Usp. R. BERGMEIER, »Welche«, 46-47.

⁵³ Usp. R. HECKL, »Ein Bezugstext für Gal 3:21B«, *NT* 45 (2003) 261-263.

⁵⁴ Drugačije L. SCHOTTROFF, »ζωοποιέω«, *EWNT* II, 274.

ispunja ukoliko hodimo pod vodstvom Duha.⁵⁵ Duha smo primili po vjeri, vjeri u Krista, Sina Božjega (usp. Gal 3, 14). Možemo ovaj proces prikazati kiastički:

pravednost Božja u **Kristu** živjeti po **Duhu**

Duh po vjeri u **Krista**

Koji odnos nastaje između pravednosti i vjere? Da bi čovjek bio pravedan treba vjerovati u Krista. Pravednost dolazi iz vjere (usp. Gal 2, 16). No, za ispunjenje pravednosti uvjet je život po Duhu. Na to poziva Pavao u Gal 5, 18.

2.2.5. Gal 5, 18

Radi se o jednoj realnoj pogodbenoj rečenici u Gal 5, 18: Ako ste vođeni Duhom, niste pod Zakonom. Slično nalazimo u Rim 8, 14.⁵⁶ Usporedimo:

Gal 5,18: εἰ δὲ πνεύματι ἄγεσθε, οὐκ ἐστὲ ὑπὸ νόμου.
Ali ako ste Duhom vođeni, niste pod Zakonom.

Rim 8,14: ὅσοι γὰρ πνεύματι θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ θεοῦ εἰσιν.
Svi koji su vođeni Duhom Božjim sinovi su Božji.

Dio Rim 8, 14 koji odgovara apodozi u Gal 5, 18 glasi: sinovi su Božji. Ne biti pod Zakonom znači biti sin Božji. Izričaj »sinovi Božji« dolazi još u Rim 8, 19; 9, 26; Gal 3, 26.⁵⁷ Po Rim 8, 19 žudnja stvorenja iščekuje objavljene sinova Božjih. Čovjek u snazi Duha kao »sin Božji« u vjeri i nadi⁵⁸ treba da prevlada ovaj eon, da bi sam s čitavim stvorenjem bio ispunjen i prožet vječnom puninom preobilne slave.⁵⁹ Rim 9, 26 je citat iz proroka Hošee (Hoš 2, 1): »Na mjestu gdje im je rečeno: Vi niste moj narod prozvat će se sinovi Boga živoga«. Gal 3, 26 apostrofirala Galaćane kao sinove Božje po vjeri u Kristu Isusu. Izričaj »u Kristu Isusu«

⁵⁵ »Samo Duh, na temelju djela Kristova, može izvršiti ono što zahtijeva zakon.« usp. H.-H. ESSER, »νόμος«, *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento* (Bologna 1980) 908.

⁵⁶ »Da uvjet ne bi bio neostvariv, pokazuje sučeljenje s Rim 8, 14 gdje Pavao upotrebljava isti izričaj bez kondicionalnog εἰ:« usp. Z. I. HERMAN, *Liberi*, 165.

⁵⁷ Ovdje valja razlikovati tri statusa sinovstva: 1) ontološki u Gal 3, 26; 4, 6; Rim 6; 2) dinamički u Rim 8, 14 i 3) eshatološki u Rim 8, 19.23. usp. B. A. DE CAMPOS SAMPAIO, »La nozione«, 33.

⁵⁸ Usp. M. TOMIĆ, »Pojam *elpis* u Poslanicama Efežanima i Kološanima«, *Diaconus Verbi* (In memoriam M. J. Fućak; Zagreb 1995) 215-216.

⁵⁹ Usp. H. SCHLIER, *Der Römerbrief*, 260.

(ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) pojašnjava izričaj »sinovi Božji« (υἱοὶ θεοῦ) kao »mjesto« na kojem se ostvaruje posinjenje (usp. također 3, 14).⁶⁰

Izričaj »pod Zakonom« (ὑπὸ νόμον) dolazi još u Rim 6, 14.15; 1 Kor 9, 20 te Gal 3, 23; 4, 4.5.21. Imenica »Zakon« (νόμος) dolazi još bez člana u Rim 2, 12bis.13bis.14.17.23.25bis.27; 3, 20bis.21.27bis.28.31bis; 4, 13.14.15; 5, 13bis.20; 7, 2.7.8.9.23.25bis; 9, 31; 10, 4; 13, 10; Gal 2, 16ter.19bis.21; 3, 2.5.10.11.17.18. 21bis; 5, 4.23; 6, 13; Fil 3, 5.6.9. Ta imenica bez člana odnosi se u užem smislu na Mojsijev Zakon.⁶¹

H. Hübner⁶² uspoređuje izričaj »pod Zakonom« (ὑπὸ νόμον) u Gal 3, 23 i 4, 4 s izričajima »pod grijehom« (ὑπὸ ἁμαρτίαν) u Gal 3, 22, »pod pedagogom« (ὑπὸ παιδαγωγόν) u Gal 3, 25, »pod skrbnicima i upraviteljima« (ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους) u Gal 4, 2, te »pod počelima svijeta« (ὑπὸ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου) u Gal 4, 3. Dakle biti pod Zakonom je jednako kao biti pod grijehom, pedagogom, skrbnikom, upraviteljem i počelima svijeta. Tome se suprotstavlja posinjenje u Kristu Isusu čiji Duh odasla Bog u srca vjernika (usp. Gal 4, 6) i čime je prestalo robovanje.

3. Što hoće Galaćani?

Galaćani hoće biti pod Zakonom i robovati počelima svijeta. U tom smjeru ide i Gal 5, 18, jer čestica δέ⁶³ pokazuje suprotnost od prethodno izrečenoga: ako ste radije⁶⁴ Duhom vođeni. Još jedamput apodoza naglašava da u tom slučaju Galaćani nisu pod Zakonom. Šematizirajmo ova dva retka Gal 5, 17-18:

Hodite pod vodstvom Duha, pa nećete vršiti požudu tijela.

Jer (γάρ) tijelo žudi protiv Duha, a Duh protiv tijela, ta (γάρ) to se jedno drugomu protiviti, da ne činite to što budete htjeli.

Ako ste radije Duhom vođeni, niste pod Zakonom.

Iz ključnih riječi Duh i tijelo dobivamo dvostruki kiazam u 17 retku:

⁶⁰ Usp. Z. I. HERMAN, *Liberi*, 37.

⁶¹ Usp. Z. I. HERMAN, *Liberi*, 82. D. ZELLER, »Paulus«, 67. M. VIDOVIĆ, »Abrahamov«, 565.

⁶² Usp. H. HÜBNER, »νόμος«, EWNT II, 1169.

⁶³ Usp. E. G. HOFFMANN – H. VON SIEBENTHAL, *Grammatik*, § 252,12.

⁶⁴ Usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica del Greco del Nuovo Testamento* (Brescia 1982) § 447.

Duh – tijelo	A B
✕	✕
tijelo – Duh	B A
✕	✕
<u>Duh – tijelo</u>	<u>A B</u>
Duh – Zakon	A C

Zaključak koji ova šema 17. retka nameće nalazimo u 18. retku koji podcrtava Duh i Zakon koji je zapravo sinonim za tijelo, požudu tijela. Njihovo protivljenje je razlog da Galaćani ne čine to što budu htjeli, tj. da budu pod Zakonom i vrše požudu tijela.

Odnosno ovo početno pitanje »Što hoće Galaćani?« možemo postaviti i ovako: Što nedostaje Galaćanima?

M. Winger⁶⁵ upućuje na odgovor u Gal 5, 13-25. Požudu tijela može nadvladati hodanje pod vodstvom Duha (usp. Gal 5, 16). Ova tvrdnja bila bi Pavlov odgovor onima koji su zaveli Galaćane odgovorom da na požudu tijela odgovore poslušnošću Zakonu. Njegov argument je sada izražen novim izričajem »djela tijela« (Gal 5, 19). Pavao je već o tome govorio: »koji takvo što čine, kraljevstva Božjega neće baštiniti« (Gal 5, 21). Slično nalazimo i u Rim 1, 32 o praksi onih koji znajući za pravorijek Božji (sudsku odluku Božju) ipak zaslužuju smrt čineći idolatriju (usp. Rim 1, 19-23), neke nemoralne veze na području spolnosti (usp. Rim 1, 24-27) i mane (usp. Rim 1, 28-32).⁶⁶ Riječ je o poganima. No u Galaćanima je riječ o kršćanima iz poganstva koji se sada ponašaju kao pogani. Protiv onih koji donose plod Duha nema Zakona, koji su Kristovi razapeše tijelo sa strastima i požudama (usp. Gal 5, 23-24). Govor o razapinjanju vodi nas u Gal 6, 14 gdje se spominje križ Kristov po kojem je Pavlu svijet rapet i on svijetu. Zapravo proizlazi da tijelo sa strastima i požudama pripada svijetu, a njima se sučeljava križ Kristov, Duh.⁶⁷ Ako živimo po Duhu, po njemu treba da se ravnamo (usp. Gal 5, 25). Glagol »ravnati se« (στοιχέω) dolazi još u Gal 6, 16 za one koji se ravnaju po pravilu koje je definirano u 6, 15: »Uistinu, niti je što obrezanje niti neobrezanje, nego – novo stvorenje.«⁶⁸ Novi stvor je vjernik za kojega više ne vrijedi »obrezanje niti neobrezanje« nego život po Duhu (usp. Gal 4, 6). Dok su bili nevjernici robovali

⁶⁵ Usp. M. WINGER, »Act One: Paul Arrives in Galatia«, *NTS* 48 (2002) 564.

⁶⁶ Usp. P. F. ESLER, »The Sodom Tradition in Romans 1:18-32«, *BTB* 34 (2004) 10-15.

⁶⁷ Usp. također Z. I. HERMAN, »Novi stvor u kontekstu poslanice Galaćanima 6, 15«, *Diaconus Verbi* (In memoriam M. J. Fućak; Zagreb 1995) 46-47.

⁶⁸ Usp. E. PLÜMACHER, »στοιχέω«, *EWNT* III, 666-667.

su počelima svijeta kojima se kao vjernici žele opet vratiti (usp. Gal 4, 3.9). Žele se vratiti »obrezanju i neobrezanju«, tj. životu kojim su živjeli kao pogani, žele se vratiti počelima svijeta, tj. tijelu s njegovim strastima i požudama, Zakonu. Upravo to razlikovanje obrezanja i neobrezanja tiče se kršćana i Židova i onih koji su došli iz poganstva jer su i jedni i drugi čineći djela tijela robovi počela svijeta, Zakona (koji obvezuje Židove) i onoga što ne dolikuje (a što čine pogani; usp. Rim 1,19-32). To je slika Hagare, sinajskog brda koje »odgovara« (συστοι-
χῆι)⁶⁹ sadašnjem Jeruzalemu jer robuje sa svojom djecom (usp. Gal 4,25). Prva »rasporedba« (διαθήκη), od sinajskog brda i koja rađa za ropstvo, je Hagara (usp. Gal 4,25). Gal 4,25 objašnjava (δέ) da je Hagara-Sinaj brdo u Arabiji, ali (δέ)⁷⁰ odgovara sadašnjem Jeruzalemu gdje je sjedište Zakona i ropstva i stoga ona po svojoj sličnosti s Jeruzalemom robuje sa svojom djecom. To je situacija Židova. Pogledajmo još malo situaciju pogana.

4. Situacija pogana – Rim 1,32

Pogani znaju za odredbu Božju po kojoj smrt zaslužuju koji takvo što čine i povlađuju onima koji čine (usp. Rim 1,32). Riječ »odredba« (δικαίωμα) dolazi još u poslanici u tom smislu u 2,26 i 8,4.⁷¹ U Rim 2,26 riječ je o neobrezanima koji opslužuju propise Zakona i pitanju hoće li se onda njihovo neobrezanje smatrati obrezanjem. U Rim 8,4 se govori o pravednosti Zakona koja se treba ispuniti u nama koji ne živimo po tijelu nego po Duhu jer je Sin Božji osudio grijeh u tijelu. Usporedimo izričaje uz pojam »odredba« (δικαίωμα) i subjekte koji se na nju odnose:

Rim 1,32: τὸ δικαίωμα τοῦ θεοῦ – pogani

Rim 2,26: τὰ δικαιώματα τοῦ νόμου – pogani

Rim 8,4: τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου – mi

Pogani znaju odredbu Božju i opslužuju odredbe Zakona. Ta odredba Božja je identična s odredbama Zakona. Zakon opslužuju inače Židovi. To znači da pogani i Židovi opslužuju isto i da religijski gledano nema razlike. No odredba Zakona se treba ispuniti i u nama kršćanima. To znači da se moramo obrezati i opsluživati Zakon, ali i pogani na neki način opslužuju Zakon, iako su neobrezani. Za kršćane

⁶⁹ Ne vidim razlog zašto bi subjekt ovog glagola bila »rasporedba« (διαθήκη) kako to navodi M. VIDOVIĆ, »Abrahamov«, 566.

⁷⁰ δέ izražava suprotstavljanje: usp. F. BLASS – A. DEBRUNNER – F. REHKOPF, *Grammatica*, § 447,1.

⁷¹ Usp. H. SCHLIER, *Der Römerbrief*, 88-90.

iz toga slijedi živjeti i kao neobrezani pogani. Znati odredbu, a činiti idolatriju, nemoralne odnose i mane znači zaslužiti smrt jer živimo po tijelu. Sin Božji je osudio grijeh u tijelu. Ako se obratimo Sinu Božjem izbjeći ćemo osudu i smrt, a naći život, zakon života (usp. Rim 8,2)⁷², bit ćemo poput »obrezanih«. Pravo je obrezanje u srcu, po Duhu. Ispuniti odredbu Zakona je moguće samo životom po Duhu. Pravi Židov je dakle onaj koji je po Duhu obrezan u srcu (usp. Rim 2,29).

5. Zaključak

Iako se nalazimo u parenetskom dijelu poslanice Galaćanima (5, 13 – 6, 10), redak 17 postavlja temelj nagovora po odnosnoj hipotetičkoj rečenici »što budete htjeli« u htjenju Galaćana koje izaziva Pavlov prijekor i ovdje nagovor:

1. kako se opet vraćate k nemoćnim i bijednim počelima i opet im, ponovno, **hoćete** (θέλετε) robovati (Gal 4, 9);
2. vi, koji **želite** (θέλουτε) biti pod Zakonom, zar ne čujete Zakona (Gal 4,21).

Predmet ove želje, htijenja, Galaćana je robovanje nemoćnim i bijednim počelima, tj. biti pod Zakonom. Zakon je stavljen na istu razinu s nemoćnim i bijednim počelima. Biti pod Zakonom znači biti rob počela svijeta (usp. Gal 4,3). Opet (παλι) im se vraćaju i žele im opet (παλι), ponovno (ἄνωθεν), služiti. Upravo ovaj prilog παλι⁷³ pokazuje situaciju od prije. Prije svega riječ je o evanđelju koje su primili, a mimo kojega neko pokušava navijestiti neko drugo evanđelje (usp. Gal 1,9). Pričajući svoj »curriculum« Pavao spominje da se iz Arabije vratio opet u Damask pred kojim je doživio obraćenje (usp. Gal 1,17⁷⁴; također Dj 9, 22, 26), zatim dolazak u Jeruzalem s Barnabom i neobrezanim Titom na tzv. sabor gdje se raspravljalo o Pavlovom »evanđelju« (usp. Gal 2,1-2). Pavlovo evanđelje znači da ne gradi opet ono što je srušio jer bi time pokazao da je prijestupnik (Zakona) (usp. 2, 18). Pavao se ponovno zauzima za Galaćane koje opet u trudovima rađa dok se Krist ne oblikuje u njima (usp Gal 4, 19). Krist nas je za slobodu oslobodio i ne smijemo se dati opet u jaram ropstva, tj. biti pod Zakonom (usp. Gal 5, 1), jer svaki koji se obreže »dužan je opsluživati sav Zakon« (Gal 5,3). Time se dakle prekida s Kristom jer se želi opravdati po Zakonu, a po Duhu iz vjere se očekuje pravednost (usp Gal 5,4-5). Stoga Pavao u argumentaciju nagovara uvodi u Gal 5, 16 život po Duhu. Duh i tijelo se jedno drugomu protivi da ne čine to što budu

⁷² Usp. D. ZELLER, »Tyrann oder Wegweiser? Zum paulinischen Verständnis des Gesetzes«, *BK* 48 (1993) 137. B. A. DE CAMPOS SAMPAIO, »La nozione«, 32.

⁷³ Usp. također M. BACHMANN, »Gal 1,9: ‚Wie wir schon früher gesagt haben, so sage ich jetzt erneut‘«, *BZ* 47 (2003) 112.

⁷⁴ Usp. također I. DUGANDŽIĆ, *Bog*, 41-44. A. VANHOYE, *Lettera*, 47-48.

htjeli (usp. Gal 5, 17), tj. da se opet ne vrata u prijašnju situaciju robovanja počelima svijeta, tj. Zakonu. To bi bilo protivno evanđelju koje im je Pavao navijestio (usp. Gal 1, 6-7⁷⁵.11; 2, 2.5.7.14).

Summary

»... SO THAT YE CANNOT DO THE THINGS THAT YE WOULD« (Gal 5, 17)

The originality of this article is reflected in the solving the syntactic problem in Gal 5,17. The hypotactic problem is twofold: 1) the final clause: in order to not do that (ὕνα μὴ ταῦτα ποιῆτε) and 2) the hypothetical relativ clause: what you want (ὃ ἐὰν θέλητε). This final clause depends on the eventual hypothetical clause for the future. Since we find ourselves in the parenetical part of the letter to the Galatians (5,13- 6,10), we can be sure that Paul is exhorting the Galatians to not do that what they want. This wanting of theirs refers in reality to their desire to renew their servitude to the elements of world, that is, their desire to be under the Law, as can be found in the doctrinal part of the letter (4, 9.21). Paul explains again that this means they would be returning to their former situation before they encountered God, or rather he them (cf. Gal 4, 9). This situation explains Paul inviting to the life by the Spirit, but not by the indulging to the desire of body, because the Spirit and the body are in opposition (cf. Gal 5,16-17). Therefore the returning to the Law means the indulging of the desires of body. Consequently it is good to choose a life by the Spirit, because his opposition to the body enables one to not do that what the body wants. For he who is born of the spirit can not to return to the Law, because he is a child of the promise by the Law (cf. Gal 4, 21.28-29).

Key-words: *Spirit, body, want, elements of world, Law, promise.*

⁷⁵ Usp. također A. VANHOYE, »La définition de l' 'autre évangile' en Ga 1, 6-7«, *Bib* 83 (2002) 397-398: »Zaključno treba reći najprije da se Gal 1, 6-7 ne razumije ispravno ako se tu ne prepozna izričaj οὐκ ἄλλο εἶ μὴ u kojem ἄλλο nikako nije pleonastično. Dodajmo odmah da sukladno tome Pavlov tekst ne izražava ideju da drugo evanđelje ne postoji i još manje da nema dvije vrste evanđelja. Ne bi bilo u skladu s izjavom u Gal 1, 6-7 da se ondje ne može vidjeti dva legitimna oblika jedinog evanđelja, Pavao kvalificira zbog izvrtnja Kristova evanđelja stav judaizana koji žele nametnuti svima, poganima i Židovima, isti oblik evanđelja. U poslanici Galaćanima Pavao brani početak svojeg posebnog načina naviještanja evanđelja poganima; suprotstavlja se silno tome da kršćani koji su došli iz poganskih naroda budu prisiljeni asimilirati se sa Židovima. Smrt i uskrsnuće Kristovo su ih oslobodili tog zahtjeva.«